

Keho, halu ja tunnustus kulutuksessa

Oudoksumalla kohti kestävämpää tulevaisuutta

Yksilöllistä nautintoa ja kilpailua korostavassa yhteiskunnassa kansalaisuus on korvautunut kuluttajuudella, mikä koettelee maapallon sietorajoja. Katsomalla kieroon ja oudoksumalla omia kulutustottumuksia viritetään kriittistä asennetta kulutuskulttuuriin.

MAAILMA ON MUUTTUNUT viime vuosikymmeninä yhä kulutuskeskeisemmäksi. Ajatukset kulutuskansalaisuudesta ja markkinaehtoisuudesta määrittävät yhä enemmän sitä, kuinka suhtaudumme itseemme ja arvotamme muita. Normaalkiksi koetun länsimaisen kulutusyhteiskunnan ylläpitämisestä on muodostunut ekologisesti kestävä yltäpä, joka kiihtyvällä vauhdilla turmelee elinympäristöjä maailmanlaajuisesti.

Kasvatustieteissä usein etsitään tehokkainta interventio-ohjelmaa, jolla voidaan vaikuttaa ihmisten oppimiseen. Sen sijaan olisi tarpeellista purkaa kulutusyhteiskunnan saastuttavia ideologioita, jotka turmelevat

ihmisten suhteet luontoon, toisiin ja itseän. Ekologisuutta ei tällöin saa irrottaa poliittisesta ja sosiaalisesta (vrt. Latour 2003). Kun keskustellaan ekologisesta kuluttamisesta ja toiminnasta, keskustelussa on siksi syytä huomioida politiikka ja sosiaalisuus.

Yritykset muodostaa vallankumouksellisia näkökantoja ovat sisältäneet aina identifikaation rajoja paljastavia prosesseja (Haraway 2003, 224). Halumme ovat välttämättömiä, kun määrittelemme itseämme ja sitä, keneksi haluamme tulla. Maailmasuhteemme kriittinen analyysi edellyttää haluamisen tarkastelua yhteiskunnallisena ilmiönä, jota ylläpidetään arkisissa kulutusrutiineissa.

KASVATUSTIETEISSÄ ON TARPEEN PURKAA KULUTUSYHTEISKUNNAN IDEOLOGIOITA.

Yksilökeskeisessä kulutusyhteiskunnassa ’minusta’ muodostuu arvostettu kulutuskansalainen kulutushalujen toteuttamisen avulla, mutta yhteiskuntamallin seurauksena ekologinen rapautuminen vauhdittuu vuosi vuodelta. Jotta kestävä kierto kulkua saadaan katkaistua, kuluttamisen vauhdittajaa, haluamista, on tarkasteltava niin koulun opetuksessa kuin tutkimuksessa.

Käsittelen artikkelissani sitä, mitä kuluttava haluaminen on ja millaisia haasteita kasvatustieteellä on, jos kasvatustoiminnan päämääräksi asetetaan ekologisesti, eettisesti, sosiaalisesti ja poliittisesti kestävä maailma. Tavoitteeni on saada lukija oivaltamaan ajan henki ja ajattelemaan monimutkaisia nykyisyyden kysymyksiä (Suoranta & Ryyänen 2016, 185). Samalla teen näkyväksi sitä ideologista koneistoa, joka ylläpitää ekologisesti kestäväntöntä haluamista. Näkyväksi tekeminen kumpuaa osittain *queer*-tutkimuksen kentältä, jolla pyritään kyseenalaistamaan luonnolliseksi koettuja ideologioita järjestelmiä (Karkulehto 2011, 76–77).

Näkyväksi tekeminen ja metodeihin sopimattomat tiedon tuotannon tavat ovat yksi tapa toteuttaa kriittistä pedagogiikkaa (Kincheloe 2004, 50). Siinä yhdistyvät yhteiskuntatieteellinen ja kasvatustieteellinen tutkimus, jossa esimerkiksi tarkastellaan kasvatukseen sisältyviä valtakampailuja. Artikkelissa kriittinen pedagogiikka luo teoreettisen perustan, jonka avulla tarkastelen haluamista eri tieteenaloja yhdistellen ja vertaillen. Tarvitsemme uusia näkökulmia nykyisyyteen onnistuaksemme purkamaan teoreettisesti kulutuskeskeisen elämäntavan patologista haluamista. Käytännössä kriittinen pedagogiikka kannustaa kasvattajia ja oppilaita purkamaan kriittisesti maailmasuhteita ja tuomaan esille yhteiskunnallisia epäkohtia (Giroux 2006, 234).

LEMPIRUOKANA UUNIMAKKARA

Alakoulun opettajana syön päivittäin oppilaiden kanssa. Normaalisti poikkeava lounasruokavalintani – kasvisruoka – aiheuttaa oppilaisissa hämmennystä ja kysymyksiä. Ihmettely luo pohjaa keskustelulle, jossa voidaan pohtia vakiintuneiden kulutusvalintojen syitä. Oudot valinnat hämmentävät mutta samalla paljastavat normaaliksi koettua arkea. Kriittisen pedagogiikan lähtökohta on tehdä tietoiseksi se, kuinka ideologiat kääntävät vallitsevat käytännöt arkijärjeksi (Kincheloe 2004, 123). Oudoksumalla arkirutiineja voidaan paljastaa niitä ylläpitävät ideologiakoneistot. Lukuisissa kouluruokakyselyissä suosituimmaksi annokseksi on valittu uunimakkara. Kyseinen lihalajoste osoittaa, minkälaisen arkiesteiden edessä ekologisesti kestävämmän maailman kohtalo on. Helpoimpia tapoja pienentää kulutuksen ekologista rasiasta olisi vähentää lihan ja eläinperäisten tuotteiden kulutusta ja vaihtaa ne kasvipohjaisiin tuotteisiin (Joutsenvirta & ym. 2015, 178). Kun puhutaan haluista, on tunnistettava se, että halut ovat inhimillisiä, eivät biologisia (Värrä 2014, 107).

Olemme oppineet haluamaan uunimakkaraa, koska olemme kasvaneet ympäristössä, jossa makkara on vakiintunut osa ruokakulttuuriamme. Uunimakkaran ihannoiti paljastaa halun keskeisimpiä piirteitä, eli halun kuulua joukkoon. On yksinkertaisempaa valita lihamakkara ja kuulua valtavirtaan kuin leimautua kummalliseksi kasvissyöjäksi. Lihansyömisestä on muotoutunut ideologinen normi, josta poikkeaminen on kummallista ja hämmennystä aiheuttavaa esimerkiksi alakouluruokailussa, jossa harvat kasvisruokailijat noutavat nimikoidusta astiasta ruokansa.

Lihan tuottamiseen liittyy lukuisia ekologisia ja eettisiä sekä sosiaalisia ongelmia, minkä vuoksi suomalaisen lihariippuvuutta tulisi vähentää, jotta nykyistä kestävämpi maailma voisi toteutua. Kun keskitytään ainoastaan makuasioihin tai hintalappuun, unohdetaan, minkälaisia suoranaisia vaikutuksia ja laajoja seurauksia globaalilla ruokateollisuudella on. Viralliset lautasmallit eli ravintosuosituksukset osaltaan ilmentävät kulttuurisia, sosiaalisia ja ideologisia normeja. Ruoka on poliittista, minkä vuoksi se, mitä meille kouluruokailuissa tarjotaan, ei ole toissijaista.

Halu palautuu kokevaan kehoon, joka viimeiseksi tekee ratkaisevan päätöksen sen suhteen, mitä markkinoilta tulee ostetuksi. Puhe kehosta on puolestaan osa Maurice Merleau-Pontyn, Edmund Husserlin ja Simone de Beauvoirin fenomenologian perintöä (Heinämaa 2000; Värrä 2014). Filosofian tutkija Sara Heinämaa (2000, 113) toteaa elävän ruumiin olevan erityislaatuinen realiteetti, koska kehossa kohtaavat fyysinen ja psyykinen. Tämän ohella kehossa risteävät sosiaalisesti tuotetut kategoriat, kuten etnisuus ja kuluttajuus (Hill Collins 2009, 156). Ihmisenä oleminen tulee ymmärtää ajassa elävänä hetkellisenä olemisena, jossa minuus on avoin projekti. Tulkinnat itsestä perustuvat elettyyn ja koettuun ainutkertaiseen aikalaisuuteen. Alati kehittyvässä itsensä ymmärtämisessä ihmiset muuttavat tietoisesti maailmaansa. (Sinnerbrink 2007, 129.)

Vallitsevassa ajassa kulutuskeskeisyys määrittelee merkittävällä tavalla minuutta, minkä vuoksi minuus on ennemmin jatkuvaa joksikin tulemista kuin jonakin olemista. (Usher 2010, 39). Kehollinen oleminen on jatkuvaa maailman tulkintemista, jossa aistien, kokemusten ja tulkinnan avulla muodostan näkemystä kehostani ja kehoni suhteesta ympäröivään maailmaan. Itseymmärryksen jatkuva liike ei kuitenkaan muodostu tyhjiössä, vaan lukuiset yhteiskunnalliset voimasuhteet pyrkivät vaikuttamaan siihen, kuinka ihminen määrittelee itseään nykyisyydessä (Kincheloe 2011b, 392).

Ihmisillä voi olla keskenään ristiriitaisia haluja, minkä vuoksi on päätettävä, minkälaiseen järjestykseen halut asetetaan (MacIntyre 2007, 69–70). Lisäksi haluja voi olla hankala nimetä tai tunnistaa. Esimerkiksi seksuaalinen haluaminen on inhimillistä olemista, mutta seksuaaliset halut voivat olla ristiriidassa yleisten normien kanssa. Seksuaalinen haluaminen tulee ymmärretyksi vasta suhteessa kulttuuriin puhetapoihin, jotka antavat mahdollisuuden luoda ymmärrystä henkilökohtaiselle kokemukselle halusta (Hammack & Cohler 2009, 13). Sukupuoli ei ole ainoastaan sukuelimien anatomiaa vaan laajemmin sosiaalinen sukupuoli, jota tuotetaan ja ylläpidetään kulttuurisissa normistoissa (Butler 1999, 23).

Kehollisten halujen odotetaan sopeutuvan niille asetettuihin valmiisiin muotteihin, jotka edustavat heteronormatiivisen yhteiskuntajärjestelmän kuvitelmaa normaalikehollisuudesta. Feminismin teoreetikko Judith Butler tekee jaon sosiaalisen sukupuolen (*gender*) ja biologisen sukupuolen (*sex*) välille. Sosiaalinen sukupuoli ilmaisee kokemuksien kokonaisuutta, jossa sosiaalinen ja biologinen sukupuoli sekä halu yhtyvät. (Butler 1999, 30.) Nykyään Suomessa seksuaalivähemmistöjen ei tarvitse pelätä sitä, että halujen toteuttamisesta seuraisi rangaistus.

Yksilöt eivät ole halun lähtökohta tai loppu vaan halun polku. Halu elää joustavassa liikkeessä, jossa sitä tuotetaan ja muotoillaan uudelleen. Halu ei tämän vuoksi ole jotain, jota voisi kontrolloida, vaan se on kanssaelämistä ja -olemista. (Rozmarin 2011, 42.) Halujen ymmärtäminen edellyttää, että ymmärretään sitä kulttuurista, taloudellista ja poliittista maailmaa, johon keho on sijoitettu. Tiedostava eläminen muovautuu ympäristössä, jossa halutaan ja kohdistetaan olemista, joka levittäytyy osaksi nykyisyyttä ja mennyttä sekä fyysisiä, moraalisia että ideologisia olosuhteita (Merleau-Ponty 2002, 156). Tajunnallinen haluava kehollisuus on aikansa tuotos, jolle opetetaan oikeanlaista heteronormatiivista kulutusyhteiskunnan kehollisuutta lukuisten yhteiskunnallisten uskomusten ja kuvastojen välityksellä.

Katsomalla kieron ja tarkastelemalla yhtä kulutusyhteiskunnan ikonia, jonka olemassaolon voi todistaa jokaisen suomalaisen kauppakeskuksen työille kohdistetun leluhyllyn edessä, nousee esille se, kuinka kaupallisuus, kulutushalu ja heteronormatiivinen arvomaailma risteävät yhdessä lelussa. Biologinen sukupuoli määrittää sitä, minkälaisia leluja lapselle ostetaan ja samalla välitetään kulttuurisesti määriteltäviä sukupuolisuuuutta.

Barbie-nuken fyysisesti epärealistisen ulkonäön analysointi on tarjonnut lähtökohdan lukuisille kehoä käsittelleille analyyseille. Ulkonäkönsä ohella Barbie välittää ja on välittänyt useille sukupolville yhdysvaltalaisia perusarvoja ja asenteita. Vaikka Barbie edustaa kristillistä ylempää keskiluokkaista elämäntyyliä ja arvomaailmaa, jossa unohdetaan Yhdysvaltojen koloniaaliset kansanmurhat, Barbien arvottama maailmankuvaa ei hyväksytä automaattisesti.

YKSILÖ EI OLE HALUN LÄHTÖKOHTA TAI LOPPU VAAN HALUN POLKU.

Barbien välittämiä arvoja voi lukea vastakarvaan ja kyseenalaistaa ne. Avautuisiko nykyisyyteen toisenlaisia näkökulmia, jos kauppojen hyllyille ilmestyisi esimerkiksi prostituoitu Barbie tai poliittisesti kantaa ottava Barbie? (Steinberg 2010.) Minkälaisiin mielenosoituksiin Barbie voisi osallistua lasten leikeissä? Outojen esimerkkien herättämän hämmennyksen avulla tuodaan julki opittuja kulttuurisia ja sosiaalisia ennako-olettamuksia, joiden varassa haluja suunnataan ja muodostetaan.

Barbie puhuu kulutusyhteiskunnan puolesta ja edistää näkemyksiä, jotka ihannoivat kulutus- ja keho-keskeinen elämäntapaa. Tuotteistetussa maailmassa keho on yksi kulutuskohde muiden joukossa. Kehokeskeisyys korostuu puhetavoissa, joissa niin asiantuntijat kuin mainostajat normittavat ja markkinoivat kehoakokoa. Mainonnan keinoin ihmisille välitetään sekä haluttavia tuotteita että tavoiteltavia kehoihanteita (Rossi 2007, 133). Kamppailussa oikeanlaisesta kehosta lihaviksi määritellyille ihmisille annetaan harvoin mahdollisuutta kertoa kokemastaan, vaan heille yleensä tarjotaan mahdollisuutta ottaa vastaan laihduttajapositio, jonka avulla on mahdollista päästä eroon lihavuuden aiheuttamasta stigmasta (Harjunen 2007, 168). Lihavuuskeskustelussa usein korostuu se, että lihavaksi määritelty keho tuottaa häpeää (Harjunen 2007, 157). Kehollisuutta korostavat puhetavat normalisoituvat vähitellen, ja samalla omaksutaan elämäntapa, jossa kehosta muodostuu kuluttavien halujen lähtöpiste ja päämäärä.

Sukupuoli, keho, kokemuksellisuus ja yhteiskunnallinen valta kietoutuvat toisiinsa *queer*-pedagogiikassa, jossa yhdistyvät kriittisen pedagogiikan ja *queer*-teorian näkemykset siitä, kuinka ideologinen arvomaailma välittää oikeanlaista ja hyväksytyä elämäntyyliä. *Queer* on merkinnyt normatiivisen järjestyksen outouttamista ja vinouttamista. Näin se on

usein haastanut heteronormatiivisen yhteiskunnan normaaliksi kuvitellun. (Vänskä 2011.)

Queer-ajattelusta on opittavissa se, kuinka 'normaali' tarkoittaa yleensä suosituinta tai yleisintä tapaa toimia. Suosituin halu tai toiminta ei kuitenkaan ole välttämättä ekologisesti, sosiaalisesti tai poliittisesti kestävä lähtökohta. Kasvatustieteen haaste on outouttaa nykyinen normaaliksi mielletty haluaminen, jotta voidaan luoda keskustelua nykyistä kestävämmän tulevaisuuden tavoittamisesta. On löydettävä rohkeutta kyseenalaistaa ja haastaa vallitsevat halut, sillä muutoksen saavuttaminen markkinaehtoisen kulutusjuhlan tiimellyksessä ei ole onnistunut.

KASVATETUT HALUT

Queer-tutkimuksen tavoite ei ole määritellä sitä, mitä *queer* on vaan kysyä, miten erilaiset puhetavat, uskomukset ja arvoasetelmat tuottavat esityksiä ja mielikuvia joiden avulla määritellään käsityksiä seksuaalisuudesta ja *queeriuudesta* (Karkkulehto 2011, 84–85). Laajemmin on tarpeen tarkastella sitä, kuinka ihmisyttä määritellään sukupuolisten kulttuurinormistojen mukaan (Butler 1999, 23). Käsitteenä *queer* merkitsee aktiivista normatiivisen järjestyksen vinouttamista ja outouttamista (Vänskä 2011, 457).

Kulttuuriset normit ja puhetavat eivät ainoastaan määrittele suotavaa seksuaalisuutta vaan laajemmin sitä, kuinka heteronormatiivisen kulutusyhteiskunta tuottaa kehoja, jotka haluavat ylläpitää ekologisesti kestäväntöntä maailmankuvaa. Sukupuolen voidaan ymmärtää muodostuvan henkilökohtaisessa toiminnassa, minkä vuoksi henkilökohtaiset teot määrittelevät sukupuolta (Butler 1999, 33). Toistuvista teoista muodostuu performansseja, joissa yksittäiset kehot näyttelevät sosiaalisia sukupuoliain (Butler 1999, 178). Haluvia kehoja kasvatetaan lukuisissa kulutusyhteiskunnan näytelmissä, minkä myötä haluava kuluttaminen omaksutaan normaaliksi osaksi vallitsevaa elämäntapaa.

Tunnistamalla toinen toisenlaiseksi luodaan edellytykset ymmärtää sitä, mitä itse ei ole. Näin halu tulee ymmärretyksi siinä, mitä minulla ei ole. (Butler 1987, 9.) Omakohtaisia kokemuksia voidaan peilata kuuntelemalla kertomuksia toisen kokemasta. Huomio ei enää kiinnity siihen, mikä on todellista, vaan se

KASVATUKSESSA VAADITAAN HALUJEN KIELTÄMISTÄ TAI ALISTAMISTA TOISTEN HALUILLE.

suuntautuu kuluttamisen elämysmaailmaan. Kuluttaminen on vastavuoroista, sillä siinä otetaan vastaan ja tuotetaan merkityksiä. (Usher 2010, 37.)

Henkilökohtaista halumaailmaa muovataan vuorovaikutussuhteessa, jossa tarkastellaan maailmaa ja ymmärretään sen merkitystä itselle. Itsensä tiedostamisessa luovutaan tiedostetusta ja keskitytään selittämään se, mitä tiedetään. Kun selitys loppuu, eivät tiedostettu ja se, mitä yritettiin selittää, ole enää samoja. (Butler 1987, 28.) Vuorovaikutuksessa toisen kanssa opin itsestäni jotain uutta, minkä vuoksi kaikki, mitä kuvittelen olevani ja haluavani muovautuu, kun kohtaan toisen ja yritän selittää itselleni toista.

Koetun halun avulla opin ymmärtämään omat puutteeni ja näkemään toisen mahdollisuutena muodostaa itseni uudelleen (Butler 1987, 44). Kulutushalujen merkityksellisyys kumpuaa juuri tästä koetusta puutteesta, jota tyydytetään yhä kiihtyvämällä sykkeellä. Kuluttamisen tyydyttämättömyys vihjaa, että olisi olemassa jotain, joka lopulta tyydyttäisi, vaikka itse riittämättömyyden tunne, joka kannustaa kuluttamaan (Butler 1987, *emt.*). Haluava kuluttaja on jatkuvassa liikkeessä, jossa nautinto on hetkellistä ja kokemus katoavaista. Juuri tunnetta elämän katoavaisuudesta ja inhimillisestä epätäydellisyydestä käytetään apuna, kun kuluttajille tarjotaan uusia hyödykkeitä, joiden ansiosta elämänlaatu kohenee tai kulutushalut tyydyttyvät hetkellisesti.

Kasvatustoiminnassa vaaditaan usein halujen kieltämistä tai niiden alistamista muiden haluille. Vanhempi kohtaa lapsensa halut päivittäin ja sopeuttaa ne omiinsa. Kasvava olento joutuu luopumaan haluistaan ja omaksumaan toisten hänelle asettamia haluja, jotka on muodostettu yhteiskunnallisissa ja sosiaalisissa ajattelun sekä kokemuksen verkostoissa (Fromm 2008, 64).

Ymmärtämällä itseni parhaan jätän toteuttamatta ne halut, joiden seuraukset voivat olla ristiriidassa muiden halujeni kanssa. Itseymmärrys korostuu, kun tajuan, minkälaisia kokemuksia haluan välttää. Lisäksi itseymmärryksen ansiosta käy yhä selvemmäksi se, kuinka tiedostamalla haluni ymmärrän itseäni paremmin. Persoonallisuuden ytimessä on itseymmärryksen monitasoisuus alitajunnasta tajunnallisuuteen, jossa hämmennystä aiheuttavat halujen keskeneräisyys ja muodostuvassa olevat katoavaiset tunteet (Ricoeur 1985, 10). Ihminen on ajallinen olento, joka kasvaa ja joutuu selittämään itselleen kohtaamaansa maailmaa, jotta se ymmärretään paremmin. Mitä enemmän selitetään, sitä paremmin ymmärretään (Ricoeur 1985, 5).

Halut kytkevät meidät osaksi toisia, mutta samalla joudumme jatkuvasti määrittelemään itseämme uudelleen suhteessa toisiin. Halut tulevat ymmärretyksi selkeämmin, kun nautintoa etsivää halua tarkastellaan tietystä ajassa ja yhteisössä (Butler 1987, 54). Kuten kasvattaja koului ja alistaa kasvavan lapsen haluja, kaikkien kasvavien ihmisten halut alistetaan modernisaation perinnölle. Teollistuminen ja kaupungistuminen osaltaan rakensivat nykyaikaisen modernin kulutusyhteiskunnan, jossa kuluttajat etsivät elämyksiä ja nautintoja.

Kasvualustan kyltymättömälle haluamiselle muodosti modernisaatio, joka loi edellytykset vaurauden muodostukselle. Tuottavuuden kasvusta huolimatta pysyvämpi hyvinvointi jää etäiseksi, koska halut säilyvät rajattomina. (Marglin 2008, 221.) Halujen rajattomuuden rinnalla kaupallisuus on erottamaton osa ihmisten elämää. Erilaiset ihmiselon päämäärät, kuten henkilökohtainen onni, terveys ja hyvinvointi, saavat merkittävyytensä taloudellisessa hyödynnettävyydessään (Horkheimer 2008, 104). Inhimilliset tunteet ja kokemukset muuttuvat taloudellisen voittontavoittelun keinoiksi.

Modernisaation perintöä ovat lisäksi uskomusjärjestelmät, joissa korostetaan, että ihmisellä on moraalinen ja intellektuaalinen ylivalta muista maapallon elävistä organismeista (Martusewicz, Edmundson & Lupinacci 2015, 98). Ekologista oikeudenmukaisuutta ajavassa *ecojustice*-ajattelussa tuodaan esille se, kuinka ekologinen kriisi on kulttuurinen kriisi

HALUT KYTKEVÄT MEIDÄT TOISIIMME.

(Martusewicz, Edmundson & Lupinacci 2015, 11). Tällöin koulun tehtävä ei ole ainoastaan uusintaa vallitsevaa arvomaailmaa vaan kasvattaa kansalaisia, jotka työskentelevät demokraattisen ja kestävä yhteiskunnan puolesta (Martusewicz, Edmundson & Lupinacci 2015, 23).

Modernisaation hengessä on luotu yhteiskuntajärjestys, joka pohjautuu rajattomilta tuntuvien kulutushalujen toteuttamiseen. Kuluttamisen ekologiset rajat on jo saavutettu, mutta siitä huolimatta harva on valmis tinkimään halujen toteuttamisesta luonnonsuojelun nimissä. Ennemmin tai myöhemmin on löydettävä keinot muokata kulutushalujen mielikuvamaailmaa ja kääntää yhteiskunnan kuluttamisen suunta.

Katsomalla kieroon ja näkemällä maailman kuvavirta toisin voidaan luoda ihmetystä. Ihmetys on eräänlainen keskeytys, joka tekee mahdolliseksi suunnanmuutoksen (Heinämaa 2000, 57). Kuten kasvatusfilosofi Paolo Freire (2007, 26) toteaa, huomista ei ole mahdollista saavuttaa ilman toivoa, projektia, utopiaa, luovaa työtä ja mahdollisuuksien kehittelyä, joiden ansiosta toisenlainen huominen tulisi todelliseksi. Uudenlaiset tietämisen tavat, jotka ylittävät modernisaation mekanistisen perinnön, luovat edellytykset toisenlaiselle kulttuuriselle tietämiselle (Kincheloe 2011a, 347).

HALUT VUOROVAIKUTUKSESSA

Halujen vastavuoroinen luonne nousee esille, kun haluja suhteutetaan toisten haluihin (Väri 2014, 108). Henkilökohtaisen vapauden ymmärtäminen edellyttää kanssakäymistä muiden kanssa, sillä yksilöllisten vapauden rajojen löytäminen vaatii toisten kohtaamista. Siten koko eettinen elämä perustuu

vastavuoroiisiin käytäntöihin ja suhteisiin. Kommunikoimalla muiden kanssa ymmärretään muiden toiminnan luovan pohjan ja rajat henkilökohtaiselle vapaudelle. (Honneth 2010, 50.) Halun tyydyttyminen edellyttää toisen tunnustusta itsestä. Itsepohdiskelu muodostuu toisen itselle tarjoaman tunnustuksen välityksellä. (Butler 1987, 58.)

Toisilta saadussa tunnustuksessa on huomioitava se, kuinka ja mitä tunnustetaan. Perheen tai yhteiskunnan tunnustusten sijaan kasvava olento etsii muiden ainutlaatuisista henkilökohtaisista tunnustusta (Honneth 1992, 211). Maailmassa, jossa inhimillinen oleminen on tuotteistettu, on olennaista tarkastella sitä, kuinka halu tulla tunnustetuksi on tuotteistettu lukuisien sosiaalisen median palveluiden avulla. Ilmaiset toimivat välineellisinä viestinvälittäjinä, joiden avulla vetoamme toisiin ja määrittelemme halujamme (Butler 1987, 66).

Sosiaalinen media on tuottanut uudenlaisia välineitä hankkia itselle tunnustusta. Kuvavirta on keskeytymätöntä, ja uusia mediailmiöitä sekä syntyy että unohtuu päivittäin. Henkilökohtainen subjektiviteetti ei ole mikään valmis lähtö- tai paluupiste, vaan itseä on määriteltävä jatkuvasti uudelleen vuorovaikutuksessa kuvien, puhetapojen ja mielikuvien maailmassa. Henkilökohtainen toiminta tuottaa merkityksen kuvien maailmalle. (de Laurentis 1984, 157.)

Kun vastavuoroinen tunnistus on saavutettu, ihminen oppii jotain uutta itsestään (Honneth 1992, 207). Inhimillinen kokemus pohjautuu tulkintaan sisäisen ja ulkoisen maailman välillä, jolloin minuus muovautuu kiinnittyneenä kulttuuriseen ja sosiaaliseen todellisuuteen (de Laurentis 1984, 182). Inhimillisen olemisen vastavuoroisessa projektissa merkityksiä luodaan toisten kanssa tarjolla olevien tuotteiden, kertomuksien ja käsitteiden avulla.

Hegemonisten puhetapojen myötä rakennetaan rajoja sille, kuinka normaalisti määriteltyä kehollisuutta muodostetaan (Butler 1999, 166–167). Kirjallisuudentutkija Sanna Karkulehdon (2011, 83) mukaan homoseksuaalisuus on tärkeä osa länsimaista yhteiskuntaa, minkä myötä muodostuu pohja homo- ja heteroseksuaalisuuden vastakkainasettelulle.

Samalla tavoin kulutusyhteiskunta tarvitsee köyhiä, jotka toimivat osoituksena ja pelotteena siitä,

RIKKAITA JA KÖYHIÄ YHDISTÄVÄT AHNEUS JA HALU SELVITÄ MAAILMASSA, JOSSA VAIN AHNEET SELVIÄVÄT.

mitä voi käydä, jos menettää asemansa kulutusyhteiskunnassa. Köyhyyden avulla määritellään normatiivista keskiluokkaisuutta, joka sisältää normaalksi mielletyn kulutuselämäntavan. Halu kuluttaa samalla tavalla kuin naapuri ajaa ihmiset kiertokulkuun, joka lopulta heikentää yhteiskunnan hyvinvointia (Marglin 2008, 65). Köyhyyteen kuuluvaa häpeää ja taloudellisesta epäonnistumista halutaan peitellä muilta, mikä osaltaan selittää sitä, miksi maksuhäiriömerkintöjen määrät kasvavat (Walker 2014, 43).

Kasvavan nuoren maailmassa varallisuus ja materiaalisuus heijastuvat siitä, mitä muilla on ja millä tavoin muut kuluttavat. Ylikuluttamisen keskiössä on rajaton haluaminen (hooks 2000, 48). Niin nuoret kuin aikuiset kilpailevat keskenään siitä, kenellä on varaa kuluttaa ja hankkia kokemuksia kulutusmarkkinoilta. Taloudesta on muotoutunut kilpailun keskeinen areena, ja samalla vauraus määrittelee yhä enemmän ihmisarvoa (Marglin 2008, 214). Varallisuutta korostavassa kulttuurissa on vaikea haluta toisin, sillä varattomuuteen kuuluvaa häpeätä on vaikea paeta. Koulussa voidaan toki keskustella kohtuullisesta kuluttamisesta, mutta vaikeampi on muuttaa vallitsevaa arvomaailmaa.

Kun olen toiminut opettajana eri paikkakunnilla, olen päässyt tutustumaan paikallisiin pukeutumismuoteihin. On aina yhtä yllättävää, kuinka jostain tietystä vaatemerkestä tai kulutustuotteesta muodostuu hittituote. Huomionarvoista on kuitenkin se, että useimmat nuorten vaatekappalet tuotetaan hikipajoissa maissa, joissa työolot ovat heikot, ja tehtaissa käytetään lapsityövoimaa. Samalla itse myynnissä olevasta tuotteesta työntekijä saa murto-osan. (Marglin 2014, 227–229).

Harvemmin kuluttaja miettii vaateteollisuuden työoloja tai ympäristövaikutuksia. Yleensä huomio keskittyy hintaan ja siihen, mitä muilla on. Muuttuisiko haluavan kuluttajan kulutushalut, jos hän pääsisi itse hikipajaan valmistamaan asusteensa? Kuluttamisen oudoksi asettaminen ja vinouttaminen avaa toisenlaisia näkemyksiä kulutushalujen kummallisuuksiin.

Modernin marxilaisuuden teoreetikoihin lukeutuva Antonio Gramsci (1979, 76) esittää ajatuksen, kuinka erilaiset käsitteet ovat keksittyjä ja edustavat vallanpitäjien ajattelutapaa. Kulutusyhteiskuntaa leimaavimpia käsitteitä ovat 'rikkaat' ja 'köyhät', koska ne edustavat nyky-yhteiskunnan voittajia ja häviäjiä. Käsitepari osoittaa, kuinka merkittäväksi minuuden sijaintia yhteiskunnan askelmilla määrittäväksi tekijäksi raha muotoutuu. Kuluttamiselle ja omistamiselle pyhitetyssä todellisuudessa kaikkien jakama halu on pysyvä mukana, sillä suurin pelko on menettää työpaikka ja köyhtyä (hooks 2000, 14). Ulkopuolisuuden pelko pakottaa hyväksymään arvomaailman, joka perustuu omistamiseen ja materiaalsen hyvinvointiin (Fromm 2008, 97). Kun ainoastaan rahalla on merkitystä, rikkaita ja köyhiä yhdistävät ahneus ja halu selvitä maailmassa, jossa ainoastaan ahneet selviävät (hooks 2000, 78).

Käsitteet 'rikas' ja 'köyhä' elävät yhteiskunnallisessa kuvastossa, johon kuluttaja voi tutustua kotisohvaltaan käsin. Mediateollisuuden välityksellä keskiluokka ja köyhät ovat oppineet ajattelemaan samalla tavoin kuin rikkaat. Ideologisesti massoja viettelemällä lukuisat maailman osattomat ovat omaksuneet hallitsevan luokan arvot ja ajattelutavat (hooks 2000, 86). Varallisuuteen perustuvasta kuluttamisesta on muodostunut ihmisyden mitta, jonka mukaan voi määritellä itseä ja muita. Kulutuskeskeisen elämäntyylin kyllästävässä maailmassa on enää vaikea erottaa keinotekoisesti tuotettuja haluja aidoista, koska kaikki halut vaikuttavat yhtä todellisilta (Baudrillard 1998, 73–78).

Kuluttamiseen kannustavat puhetavat ovat arkipäiväistyneet. Tällöin hyväksytään tietyt, yhteiskunnallista eriarvoisuutta tuottavat käyttäytymismallit, joiden pohjimmainen tarkoitus voi tuottaa merkittävää yhteiskunnallista eriarvoisuutta (Sandoval 2000, 117). Vallitsevan kuluttamisen normalisoivat puhetavat ovat

osa ideologista koneistoa, jonka avulla meistä kasveetaan kuluttajia. Ideologiaa ei voida erottaa hegemoniasta. Hegemonia ylläpitää vallitsevaa valtatasapainoa ilman väkivaltaa ja voittaa puolelleen hallittavien yksilöiden hyväksynnän (Kincheloe 2002, 46). Yksilöt hyväksyvät vallitsevan kapitalistisen kulutusyhteiskunnan, vaikka tietävät sen ekologisesti kestävämmäksi. Halu kuulua joukkoon ja kuluttaa samalla tavalla kuin muutkin ovat vahvempia kuin pelko leimautumisesta kulutusyhteiskunnan häviäjäksi.

Täyttymättä tai kohtaamatta jäävät halut synnyttävät törmäyksen todellisen ja kuvitellun maailman välillä. Kun maailma nähdään sellaisena kuin se on, tuhoutuu jokin toisenlainen kuviteltu versio maailmasta. (Waite 2011, 180–181.) Kun halu saada toisten hyväksyntä ja tunnustus jää täyttymättä, syntyy tuskallisia tunteita, ja suhde itsen ja maailman välillä muuttuu. Kulutuskeskeisessä performanssissa hyväksytyjä ja ihailtuja ovat ne, jotka onnistuvat nauttimaan kulutushalujensa toteuttamisesta. Heteronormatiivinen kulutusyhteiskunta on opettanut meidät olemaan kyselemättä ja hyväksymään vallitsevan maailman ja kehomme siinä sellaisina kuin ne ovat (vrt. Waite 2011, 189). Modernisaation perinnön hengessä länsimainen kulutuskulttuuri on asetettu ihmisyyden normiksi, joka määrittelee halujamme ja olemistamme.

POHDINTA

Normaaliksi koettu arki on aikansa tuote ja täynnä lukuisia kulutusperformansseja, joissa ylläpidetään ja tuotetaan tätä koettua normaaliutta. Esimerkiksi suhde tupakointiin on muuttunut viime vuosikymmeninä, ja jotkin aiempien vuosikymmenien normaaleiksi koetuista tupakointitavoista ovat nykyään laittomia. Muutos liittyy osaltaan siihen, kun todettiin, että tupakointi oli huomattavasti epäterveellisempää kuin oli luultu ja esitetty. Vähitellen poliittisten kamppailujen myötä ihmiskehoa vahingoittavaa tupakointia rajoitettiin lainsäädännöllä.

Ihmisten elämäntyyli ja halut muodostuvat suhteessa vallitsevaan tavara- ja ideologiamaailmaan. Tätä kapitalistista yhteiskuntajärjestystä ilmentää skitsofreeninen kilpailu niukkuudesta (Butler 1987, 232).

Samalla kulutusta leimaa ajatus keskeneräisyydestä ja rajattomuudesta (Usher 2010, 40). Näin muodostuu kulutuskulttuuri, joka on ekologisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävä. Muutoksen tavoittelu merkitsi todennäköisesti nautinnon vähenemistä.

Kulutuskeskeisen elämäntavan myötä kuluttaminen läpäisee koko inhimillisen olemisen spektrin, jolloin minuutta määritellään vallitsevan arvomaailman pohjalta. Halu tavoitella normaaliutta ja muiden itsensä normaaliksi hyväksymistä edellyttää sellaisen kuluselämän tavan sisäistämistä, jonka seurauksen saastutetaan niin ihmisten elinympäristöt kuin tavat määritellä itseään ja muita. Vaikka elämme materiaallisen yltäkylläisyyden aikakautta, huono-osaisuus on kiinteä osa hyvinvointiyhteiskuntaa.

Hyvinvointia etsivien kuluttajien ongelmaksi kehkeytyy se, että materiaallisen vaurauden kasvaessa tyydytyksen saavuttaminen edellyttää yhä enemmän rahaa ja aikaa, minkä vuoksi 1900-luvun arkeen verrattuna elämme materiaallisen hyvinvoinnin paratiisissa (Litman 2009, 201–202). Haluamisen paradoksaalisuus ilmenee juuri ihmisyyden ristiriitaisuudessa, jossa luonnollisuus muokataan sosiaalisesti (Butler 1987, 92–93). Ihmisenä olemiseen sisältyy ajatus luonnollisesta haluamisesta, mutta kulutusyhteiskunnan ideologiset tuotantokoneistot tuotteistavat halut ekologisesti kestävämmään muotoon.

Ihmisten mielistä käydään kamppailua päivittäin niin perinteisessä kuin sosiaalisessa mediassa. Kriittisen pedagogiikan tavoite on paljastaa tiedon tuotantoon vaikuttavat pyrkimykset, joilla määritellään sitä, minkälaisena arki nähdään (Kincheloe 2011b, 387). Mainokset, keskusteluohjelmat ja sosiaalisen median sovellukset täyttyvät mielipidevaikuttajista. Merkityskamppailussa määritellään sekä hyvän elämän että oikeanlaisen yhteiskuntapolitiikan keinot ja päämääriä. Halut puetaan sanoiksi ja teoiksi suhteessa vallitsevaan ideologiseen mielikuvamaailmaan, jossa ihmiset kasvavat haluaviksi kuluttajiksi ja vertailevat omia halujaan toisten haluihin. Kriittisten pedagogien on nähtävä maailma toisin ja esitettävä sille tyystin toisenlaisia kysymyksiä, jotta voidaan tuoda esille se, kuinka tapahtumat yhteiskunnan eri tasoilla vaikuttavat elettyyn elämään (Kincheloe 2011b, 399).

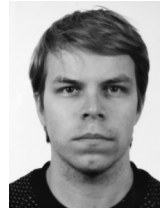

Tarvitsemme enemmän oudoksuva opetusta. Sellaista opetusta, joka herättää ihmetystä ja kummastusta sekä synnyttää katkoksia normaaliksi koetussa. Eikö ole millään tavalla outoa, että halumme pitävällä kulutuskulttuurilla, joka mahdollisesti tuhoaa tulevien sukupolvien mahdollisuudet elää turvallisessa maailmassa?

Yksilöllistä nautintoa ja kilpailua korostavassa yhteiskunnassa kansalaisuus on korvautunut kuluttajuudella. Tässä asenneilmastossa ihmisten on yhä vaikeampi kokea empatiaa niitä kohtaan, joilla menee heikommin (Saari 2015).

Kulutushalut eivät ainoastaan tuhoa ihmisten ekologisia elinympäristöjä vaan ne turmelevat tapamme

suhtautua toisiin ihmisiin. Oudoksuminen auttaa ymmärtämään, että tämä normaaliksi mielletty kulutuskulttuuri on itsessään perin kummallinen. Taloudellisen ahneuden ja ekologisen välinpitämättömyyden sijaan olisi opittava näkemään halut oudossa valossa ja nähtävä myös halujen seuraukset.

MIKKO ROSENBERG

KM, luokanopettaja

Urjalan kunta

väitöskirjatutkija

kasvatustieteiden tiedekunta

Tampereen yliopisto

LÄHTEET

- Baudrillard, J. (1998). *Consumer Culture: Myths and Structures*. London: Sage.
- Butler, J. (1987). *Subjects of Desire: Hegelian Reflections in Twentieth-century France*. New York: Columbia University Press.
- Butler, J. (1999). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity* (10. painos). London: Routledge.
- Freire, P. (2007). *Daring to Dream: Toward a Pedagogy of the Unfinished*. Boulder: Paradigm.
- Fromm, E. (2008). *To Have or to Be?* New York: Continuum.
- Giroux, H. (2006). *America on the Edge Henry Giroux on Politics, Culture and Education*. New York: Palgrave Macmillan.
- Gramsci, A. (1979). *Vankilavihkot I*. Helsinki: Kansankulttuuri.
- Hammack, P. L., & Cohler, B. J. (2009). *The Story of Sexual Identity: Narrative Perspectives on the Gay and Lesbian Life Course*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Haraway, D. (2003). Manifesti kyborgueille: tiede, teknologia ja sosialistinen feminismi 1980-luvulla. Teoksessa Haila, Y., Lähde, V. & Lehtonen, M. (toim.) *Luonnon Poliitiikka*. Tampere: Vastapaino, 208–265.
- Harjunen, H. (2012). Lihavuuden yhteiskunnallinen merkitys. Teoksessa Harjunen, H. & Saaremaa, T. (toim.) *Sukupuoli nyt! Purkamisia ja neuvotteluja*. Jyväskylä: Kampus, 153–172.
- Heinämaa, S. (2000). *Ihmetys ja rakkaus: Esseitä ruumiin ja sukupuolen fenomenologiasta*. Helsinki: Nemo.
- Hill Collins, P. (2009). *Another Kind of Public Education: Race, Schools, the Media, and Democratic Possibilities*. Boston: Beacon Press.
- Honneth, A. (1992). Moral Development and Social Struggle: Hegel's Early Social-philosophical Doctrines. Teoksessa Honneth, A., McCarthy, T., Offe, C. & Wellmer, A. (toim.) *Cultural-Political Interventions in the Unfinished Project of Enlightenment*. Cambridge: MIT Press, 197–217.
- Honneth, A. (2010). *The Pathologies of Individual Freedom: Hegel's Social Theory*. Princeton: Princeton University Press.
- hooks, b. (2000). *Where We Stand: Class Matters*. New York, London: Routledge.
- Horkheimer, M. (2008). *Välineellisen järjen kritiikki*. Tampere: Vastapaino.
- Joutsenvirta, M., Hirvilampi, T., Ulvila, M., & Wilen, K. (2016). *Talous kasvun jälkeen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Karkulehto, S. (2011). *Seksin mediamarkkinat*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kincheloe, J. (2002). *The Sign of the Burger: McDonald's and the Culture of Power*. Philadelphia: Temple University Press.
- Kincheloe, J. (2004). *Critical Pedagogy Primer*. New York: Peter Lang cop.

- Kincheloe, J. (2011a). Critical ontology and indigenous ways of being – forging a postcolonial curriculum. Teoksessa Hayes, K., Steinberg, S. R., & Tobin, K. (toim.) *Key Works in Critical Pedagogy*. Rotterdam: Sense Publishers, 333–349.
- Kincheloe, J. (2011b). Critical pedagogy and the knowledge wars of the twenty-first century. Teoksessa Hayes, K., Steinberg, S. R., & Tobin, K. (toim.) *Key Works in Critical Pedagogy*. Rotterdam: Sense Publishers, 385–405.
- Latour, B. (2003). Moderni vai ekologinen? Uutta oikeutusta etsimässä. Teoksessa Haila, Y., Lähde V. & Lehtonen, M. (toim.) *Luonnon Poliittikka*. Tampere: Vastapaino, 70–103.
- Litman, T. (2009). Mobility as a Positional Good: Implications for Transport Policy and Planning. Teoksessa Conley J. & McLaren, A. (toim.), *Transport and Society Critical Studies of Sutomobility*. Farnham: Ashgate Publishing Limited, 199–219.
- MacIntyre, A. (2007). *Hyveiden jäljillä: Moraaliteoreettinen tutkimus (2. painos)*. Helsinki: Gaudeamus.
- Marglin, S. A. (2008). *The Dismal Science: How Thinking like an Economist Undermines Community*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Martusewicz, R. A., Edmundson, J. & Lupinacci, J. (2015). *Ecojustice Education: Toward Diverse, Democratic and Sustainable Communities (2. uud. painos)*. New York: Routledge.
- Merleau-Ponty, M. (2002). *Phenomenology of Perception*. New York: Routledge.
- Ricoeur, P. (1985). *Time and Narrative: II*. Chicago: University of Chicago press.
- Rossi, L.-M. (2007). Kyllin hyviä mainosruumiiksi? Hyväksytyn vartalon rajojen venytystä televisiomainonnassa. Teoksessa Kyrölä, K. & Harjunen, H. (toim.). *Koolla on väliä*. Helsinki: Like, 133–159.
- Rozmarin, M. (2011). *Creating Oneself: Agency, Desire and Feminist Transformations*. Oxford: Peter Lang AG.
- Saari, J. (2015). *Huono-osaiset: Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla*. Helsinki: Gaudeamus.
- Sandoval, C. (2000). *Methodology of the Oppressed*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Sinnerbrink, R. (2007). *Understanding Hegelianism*. Stocksfield: Acumen.
- Steinberg, S. R. (2010). Barbie: The Bitch Can Buy Anything. Critical Pedagogies of consumption. Teoksessa Sandlin, J. & McLaren, P. (toim.) *Critical Pedagogies of Consumption: Living and Learning in the Shadow of the "Shopocalypse"*. New York: Routledge, 148–156.
- Suoranta, J. & Ryyänen, S. (2014). *Taisteleva tutkimus*. Helsinki: Into.
- Usher, R. (2010). Consuming learning. Teoksessa Sandlin, J. & McLaren, P. (toim.) *Critical Pedagogies of Consumption: Living and Learning in the Shadow of the "Shopocalypse"*. New York: Routledge, 36–46.
- Vänskä, A. (2011). Queer + pedagogia = mahdoton yhtälö? *Kasvatus: Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja* 42 (5), 455–467.
- Värri, V.-M. (2014). Halun kultivointi ekologisen sivistyksen mahdollisuutena. Teoksessa Saari, A., Jokisaari, J.-O. & Värri, V.-M. (toim.) *Ajan kasvatus: Kasvatusfilosofia aikalaiskritiikkinä*. Tampere: Tampere University Press, 87–124.
- Waite S. (2012). Becoming the Loon: Queer Pedagogies and Female Masculinity. Teoksessa Landreau, J. & Rodriguez, N. (toim.) *Queer Masculinities. Explorations of Educational Purpose, Vol 21*. Springer: Dordrecht, 169–189.
- Walker, R. (2014). *The Shame of Poverty*. Oxford: Oxford University Press.